

A 41470
901.8
T 351

М. ТЕРЛЕЦЬКИЙ

СВІТОВА МІГРАЦІЯ ДРАГО-САСІВ

Історичний аспект



Зміст

Від автора.....	11
Короткий екскурс в історію української еміграції. Перші українські емігранти у контексті генетичного прагнення українців до свободи. Різні методи правління зaimанців на землях України	13
Масове переселення українців на американський континент. Чотири етапи активної міграції українців у країни Західної Європи, Канаду, США, Бразилію, Аргентину, Австралію і на схід — до Росії	29
Зміщення існуючих і створення нових центрів української діаспори. Формування та утвердження державницької ідеології свідомого українства. Активізація діяльності української діаспори у міжвоєнний період. Роль дипломатів УНР у Вашингтоні; американські експерти про самоврядність Східної Галичини	32
Вимушене зміщення урядом ЗУНР взаємин зі США. Створення комісії з розмежування етнічних територій українців, поляків і білорусів — «лінії Керзона». Замах на першого маршала Польщі Ю. Пілсудського, співукладача «мирного» Ризького договору коштом поділу України. Інкорпораційні плани польського уряду	35
Результати поразки українців у визвольних змаганнях з окупаційними режимами: розчарування невдачами, сильна патріотична налаштованість їхніх інтелектуалів, масова українська політична еміграція у міжвоєнний період. Кінець існування прав і гарантій, які надавалися шляхетству давньої Речі Посполитої.....	40
Головні причини та напрями масових переміщень української політичної еміграції після Першої світової війни. Створення в еміграції навчальних закладів з українською мовою навчання	44
Посилення польським урядом асиміляційної політики. Поборники освітньо-культурного розвитку українців. Українська греко-католицька церква у національно-визвольному русі та державотворчому процесі. Розвиток української філософії в діаспорі впродовж міжвоєнного періоду	50
Поступове згасання національної еліти в Україні та масова еміграція її представників після поразки української революції 1917–1920 рр. і втрати власної держави. Заохочення емігрантів до посвяти своєї праці на захист інтересів розділеної України за прикладом свідомих	

громадських активістів з числа уродженців шляхетських гербових родин. Перші значні досягнення українських емігрантів у Німеччині	57
Українська еміграція у міжвоєнний період. Голодомор 1932–1933 років. Посилення антиукраїнської спрямованості польської політики у 1935 р.	61
«Україна у 1930–1940 рр. — найнебезпечніше для життя місце у світі». Голодомор — знаряддя політичних цілей. Встановлення Польщею справжнього диктаторського режиму правління з прийняттям Конституції Другої Речі Посполитої 23 квітня 1935 р. Трагічна доля поверненців в Галичину з числа окремих українських інтелектуалів. Послаблення уваги урядів європейських і заокеанських країн до української теми у міжвоєнний період	65
Розстріляне відродження (1937 р.) — загибель у Сандармосі представників сасівського роду, багато з яких стали чи могли стати сутністю української культури.....	70
Нова незалежна держава — Карпатська Україна. Нагадування галицькими інтелектуалами світовій громадськості про Україну як окрему державу. Пакт Ріббентропа-Молотова. Друга світова війна. Виправдання радянської пропаганди щодо вторгнення СРСР в Польщу в 1939 р.	77
Анексія земель західної частини України — так зване возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР у вересні 1939 р. Окупація українського Закарпаття включно з Мараморошем 1939 р. з боку Угорщини, союзниці нацистської Німеччини. Порятунок багатьох українців втечею на Захід Європи перед приходом сталінських займанців. «Перші совіти» і перші масові арешти звинувачених у контрреволюційній діяльності галичан, вивезення «неблагонадійних» галичан до Сибіру і Казахстану. Перші переселенці з Галичини на Донбас	82
Депортация радянською владою солдатів Війська Польського, в тому числі багатьох українців, у трудові табори Сибіру; нищення НКВС-ом слідів злочинних вчинків перед приходом нацистських займанців. Кінець німецько-радянського братання і панічна втеча радянських військ на схід 22 червня 1941 р. Оприлюднення Проводом ОУН Меморандуму про побудову Української Держави 23 червня 1941 р. Оголошення львівською радіостанцією 30 червня 1941 р. Акта відновлення Української Держави і у відповідь — арешт гестапо членів уряду Степана Бандери	90

Формування у Поволжі військового корпусу під керівництвом інтернованого в СРСР у вересні 1939 р. польського генерала Владислава Андерса і створення під орудою підполковника Людвіка Свободи чехословацького корпусу, в якому переважали українці. Відправлення на примусові роботи в Німеччину та Австрію «остарбайтерів» — уродженців окупованих нацистами територій 94

Розстріл німцями членів ОУН, борців за незалежну, соборну і самостійну Україну, у листопаді 1943 р. Збройне протистояння УПА в обороні українського населення проти німців, радянських і польських партизанів та польського незалежницького підпілля. Початок масового відступу німецьких частин після сталінградської битви, примусова висилка людей до Рейху, оголошення мельниківською частиною ОУН набору добровольців до дивізії СС «Галичина». Організація локальних напіввійськових формувань Української народної самооборони (УНС) 98

Активізація міграційних процесів перед поверненням радянських військ у Східну Галичину в 1944 р. Масовий виїзд на Захід багатьох політичних, освітніх і духовних галицьких українських діячів від загрози репресій радянського режиму. Інтенсивні бойові зіткнення радянських каральних сил з вояками УПА і мирним населенням Західної України. Дискредитація і розкладання націоналістичного підпілля зсередини через агентурні спецгрупи, підпорядковані НКВС 102

1944 рік. Участь підгалянських стрільців армії генерала Андерса після важкого переходу через Середню Азію, Близький Схід та Єгипет у боях за німецьку «Зимову лінію» оборони під Монте-Кассіно на італійському фронті. Бійці дивізії СС «Галичина» в обороні фронту біля м. Броди. Активізація дій Армії Крайової на українських етнічних територіях, контролюваних УПА. Розгром Червоною армією 22 липня 1944 р. 4-ї танкової армії армійського корпусу, куди входила набрана з українських добровольців grenaderська дивізія «Галичина» 106

Невизначеність лінії фронту на західноукраїнських землях, де одночасно у прифронтовій зоні перебували польські та радянські партизанські загони, підрозділи НКВС і УПА. Мобілізація чоловіків віком від 15-ти до 50-ти років до Червоної армії для термінової ліквідації мобілізаційної бази УПА. Введення смертної кари за антикомуністичну діяльність на зайнятій Червоною армією території Польщі. Формування повоєнних кордонів УРСР у процесі міждержавних територіальних урегулювань. Етнічні вбивства і депортаційні акції мешканців Надсяння 110

Період «Великого виходу» на Захід українських політичних і наукових діячів, митців, духовних і освітніх провідників у зоні окупації західних союзників для пошуку притулку в таборах Ді-Пі. Визнання керівниками СРСР, США та Великої Британії на Ялтинській конференції міждержавних кордонів у вересні 1939 р. Опір вояків УПА виселенню українців навесні 1945 р.; функціонування «Української Повстанської Республіки» на території закерзонського Прикарпаття 116

Провокації та підступні дії спецгруп МГБ на радянській стороні Прикарпаття. Пропагандистські звернення Президії Верховної Ради і Ради народних комісарів УРСР до членів ОУН і УПА з обіцянкою амністувати учасників націоналістичного підпілля. Переселення українських професорів і студентів далі на Захід, на територію Баварії, зокрема, до зруйнованого, але переповненого втікачами Мюнхена. Поновлення УВУ восени 1945 р. в столиці Баварії Мюнхені 120

Перші українські табори для переміщених осіб, що створили на окупованій частині Німеччини війська країн антигітлерівської коаліції на чолі зі США. Налагодження діяльності УВУ в Мюнхені. Непрості й різні життєві шляхи представників галицьких гербових родів, які у пошуку політичного притулку опинилися на «розпуттях чужих» демократичного Заходу. Збільшення частки вояків-«дивізійників» — як серед повстанців на теренах Закерзонської «повстанської республіки», так і серед військовополонених у таборах. Захист українських вояків від насильницької депатріації, отримання дозволу на право поселення в країнах Європи та Америки. Спогади «остарбайтера» Стефана Терлецького, автора книги «Від війни до Вестмінстера» 124

Організація на Закерзонні засідок та нападів на поліцейські пости, установи спецслужб, органів влади, підприємств та організацій з боку підрозділів УПА; протидія розпочатій польською владою депортaciї українців. Доктор філософії Михайло Яворський про домінанту у патріотичному запалі тогочасної української молоді.. 132

Проведення пасифікації на заселених українцями теренах Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя, де діяли загони УПА задля «розв’язування... українського питання в Польщі шляхом виселення українців згідно із укладеною у цій справі угодою з урядом СРСР». Планомірне обезлюднення прикарпатських гніздових поселень родин малопомісної галицької української шляхти. Допомога упівцям у боротьбі з окупантами впродовж усього часу очікування на виконання радянцями вимог західних союзників СРСР стосовно демократичних перетворень в країнах Східної Європи. «Досягнення» репресивно-каральних органів, замаскованих під УПА. 135

- Зниження боєздатності підрозділів УПА, їхній перехід у підпілля під час проведення НКВС «великої блокади». Духовна сила й готовність свідомих українських дівчат і жінок жертвувати материнськими почуттями й обов'язками на користь національної ідеї. Протести УПА проти створення колгоспів, встановлення комуністичних порядків на теренах Західної України та виселення українців по обидві сторони нового кордону. «Бункерний період» діяльності УПА на Закерзонні; поступовий перехід упівців на Захід 140
- Відмова «неповерненців» з числа українських інтелігентів, які відібрали після репресій радянського режиму або покинули домівки перед його поверненням, і молоді, яку нацисти силоміць вивезли на роботу в країни Третього Рейху, повернутися у 1946 р. із Західної Німеччини та Австрії до СРСР. Початок деміфологізації сталінського режиму і подання правди для західної громадськості щодо великих проблем «переміщених осіб». Табори Ді-Пі — приклад організації українців за межами Батьківщини. Завершальний етап виселення українців..... 145
- Участь українських науковців і літераторів зі Східної України у відновленні діяльності і нормальному функціонуванні Українського вільного університету в Мюнхені. Надання аліянтами в 1947 р. дозволу українським скитальцям емігрувати із окупованіх зон Західної Німеччини та Австрії. Збільшення квоти біженцям із Західної Німеччини та Австрії на еміграцію до США ратифікованим Сенатом США у 1947 р. законом щодо переміщених осіб (закон Ді-Пі) 150
- Переїзд більшості українських письменників з Австрії та Німеччини до США і Канади. Еміграція на Захід, зокрема, до Великої Британії, військовослужбовців армії Андерса після остаточного вибору в Польщі комуністичного майбутнього; депортация до Сибіру разом із вояками УПА і дивізії СС «Галичина» тих «андерсівців», які повірили пропагандистським обіцянкам радянських спецслужб у солодке радянське життя. Завершення епохи конструкторів «нового порядку» і перехід підрядянських країн до розв'язання національних проблем на основі практики «вождя усіх народів» 154
- Проведення польським тоталітарним режимом акції «Вісла» в дусі сталінського терору з метою зачищення краю від українців і завершення фізичного знищення українських повстанців у Закерзонні. Впертий оптимізм депортованих уродженців шляхетських родин з гербових родів давнього княжо-королівського покордоння щодо своїх гнізлових осідків попри спалювання їхніх домівок, змушення над родинами членів підрідла і обов'язкове руйнування

старовинних церков. Ліквідація владою всіх форм українського національного життя для виселенців на місцях нового поселення	160
Розгром більшості підрозділів УПА на Закерзонні з допомогою збройно і кількісно переважаючої операційної групи «Вісла»; прорив окремих груп упівців на території Радянської України і Чехословаччини. Проведення чехословацькими армійськими підрозділами та загонами служби безпеки республіки військової операції проти УПА під назвою «Акція Б», щоб перешкодити упівцям прорватися в американську зону окупації в Австрії. Документальне підтвердження подекуди переважаючої участі в загонах УПА уродженців населених пунктів Закерзоння, густозаселених вихідцями з українських родин гербових родів	168
Міграції, викликані демаркацією державного кордону між СРСР і ПНР та ліквідацією загонів УПА на Західній Україні. Формування від 50-х років ХХ ст. східної української діаспори в Західному Сибірі, Казахстані, Поамур'ї. Перетворення в утрачений світ відділених теренів української матірної землі.....	175
Причини прийняття українськими біженцями проблемних рішень щодо неповернення на батьківщину. Примноження груп неповерненців учасниками ОУН-УПА після поразок у проваджений ними «війні після війни». Зосередження українських емігрантів переважно в західних окупаційних зонах Німеччини, Австрії, частково — в Італії. США, Канада, країни Південної Америки та Австралія — головні терени локалізації третьої національно-політичної хвилі української еміграції.....	181
Уцілілі українські повстанці та Українська греко-католицька церква у протистоянні з окупантами на шляху радянізації Західної України. Унормування політично-правового становища українських емігрантів із країн Західної Європи, налагодження умов їхнього життя на нових місцях поселення та примноження політичної, культурної і релігійної активності членів української діаспори. Стефан Терлецький — приклад зацікавлення уродженця шляхетської родини сасівського гербового роду політичним життям тогод часної Англії.....	185
Забезпечення стійкого розвитку українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя в діаспорі тодішніми прибульцями з числа інтелігенції та наукових працівників. Виступ відданих ідеї незалежності України та відновленню української суверенної держави українських емігрантів проти московизації української мови й культури. Третя хвиля політично активних українців, які переїхали до США, що спонукала українську громаду координувати	

- свої вимоги для більш активної політичної діяльності
 з метою допомоги своїй, не з власної волі покинутій Батьківщині.
 Поєднання українськими емігрантами турботи про добробут
 Батьківщини з піклуванням про свою молодь 191
- Наміри радянського окупаційного режиму остаточно покінчили
 з галицьким «П'ємонтом». Розгортання кампанії з переслідувань
 учених-істориків школи Михайла Грушевського. Широке використання
 органами МДБ та МВС дезінформації і агентурно-бойових груп
 у боротьбі із залишками упівців; спорадичні акції останніх
 розформованих бойових підрозділів УПА. Героїзм і жертвоність
 вояків УПА як визначальні чинники у провалі плану
 сталінського режиму з виселення українців зі своєї землі 195
- Патріотично-жертвонастіть упівців — вирішальний чинник
 у прискоренні розкладання доби панування чужоземців.
 Поєднання власної гідності з шанобliwoю любов'ю до отчого краю
 уродженців шляхетських родин як учасників відновлення
 власної держави на отчіх землях, з лобістською діяльністю
 в країнах перебування задля формування проукраїнської політики
 у міждержавних відносинах 200
- Четверта хвиля масових переселень українців Західної України
 та південно-східних регіонів Польщі у повоєнні роки.
 Депортовані галичани, прибульці з числа змушеніх укриватися від МГБ
 серед донбаського різнополодя колишніх членів ОУН та колишніх
 бійців УПА, яким після звільнення з ув'язнення було заборонено
 повернутися додому — нові поселенці у запустілих донбаських селах. 205
- Здобуття біженцями з України права на політичний притулок у вільному
 світі. Останні післявоєнні українські переселенці з Європи до США;
 початок діяльності у західній діаспорі різних українських громадсько-
 політичних організацій. Політичний вплив соціальних груп української
 діаспори післявоєнного періоду на формування проукраїнської політики
 США; особлива роль у цьому Українського конгресового комітету
 Америки (УККА), очолюваного Левом Добрянським. Операції НКВС
 з ліквідації досвідчених і авторитетних лідерів ОУН і УПА 209
- Здійснення давньої мрії багатьох біженців щодо встановлення
 будь-якого зв'язку з батьками і ріднею в Україні. Настання часу
 появи в масі українських емігрантів діаспорних державницьких
 особистостей, у яких виробилася тверда рішучість і упевненість у своїй
 діяльності; поширення інформації про український правозахисний рух
 в Україні та його учасників — дисидентів. Політичний захист
 українських дисидентів з боку очільників американської держави

та її Сенату, пов'язаний із прийняттям 1960 р. закону про встановлення пам'ятника Тарасові Шевченку у Вашингтоні	214
Працелобність і заповзятливість у набутті освіти та гідного соціального становища — головні чинники у досягненні значних результатів українських науковців діаспори в сучасній науці. Пробудження добрих почуттів та вияву доброзичливості влади і суспільства до українців та їхніх проблем у країнах перебування українських діаспорних громад. Підпорядкування окремими представниками української діаспори своєї діяльності служінню Україні.....	220
Перший українець, обраний до «матері всіх парламентів» і в комітет з прав людини Ради Європи, радник прем'єр-міністра Великої Британії, добре обізнаний учасник розмов із президентами і найвпливовішими політиками та дипломатами провідних країн, пристрасний прихильник незалежної України та виразник її політичних інтересів — виходець зі шляхетської родини галицького гертового роду Стефан Терлецький	227
Визначальна роль організованого Українською Церквою релігійного життя у становленні української діаспори	233
Післямова.....	235
Родини геральдичного роду, щитовані гербом Сас	239
Використана та широко цитована література	242
Іменний покажчик	247